

Opozicija tipa “živo/neživo” u množini u jednom čakavskom sistemu (Omišalj)

Willem Vermeer

[Note on the 2009 version. This article first appeared in *Naučni sastanak slavista u Vukove dane: referati i saopštenja* 13/1, 1984, 275-288. Its (dual) purpose was to document (1) a number of general features of the Omišalj dialect in a format that would be close to practices traditional in SCr dialectology, and (2) the morphosyntactic opposition between “male persons” and “everything else” the Omišalj dialect has in the plural. I wrote the article in – predictably shaky – Croatian, which was printed in the Cyrillic alphabet, producing a somewhat incongruous effect. Matters of layout apart (here and there paragraphs have been cut up to increase readability), this version reproduces the printed text with the following minor exceptions:

- The Latin alphabet is used instead of Cyrillic.
- A handful of typos, mostly very minor, have been corrected. (I would like to stress here that the typesetters of the printed version did a near-perfect job.)
- The page numbers of the original edition have been added, as in the following example: “očuvan |277| u svim”, meaning that “očuvan” is the last word on p. 276 and “u svim” the first words on p. 277.

I would like to take this opportunity to express my immense gratitude to the Slavic Department of the University of Amsterdam for making possible the research the article grew out of.]

1. Uvod.

U standardnom jeziku kod imenica muškog roda koje se završavaju na suglasnik postoji u Asg. opozicija između (približno rečeno) živih bića (Asg. = Gsg.) i svega ostalog (Asg. = Nsg.). Poznato je da je standardni sistem rasprostranjen i u narodnim govorima, iako tu i tamo ima odstupanja, od kojih bih kao ilustraciju mogao navesti ova:

- (1) U govorima duž mađarske granice primjetljiva je težnja ka širenju (ili čak uopćavanju) upotrebe genitiva, npr. Jagnjedovec (“križevačko-podravska” podskupina kajkavskog narječja prema Ivšićevoj podjeli): “... u imenica koje označuju drveće i bilje postoji kolebanje u odnosu na kategoriju živoga”, npr. *spuzal sëm na ra:sta*.¹
- (2) U poznatom srednječakavskom govoru Suska zabilježio sam upotrebu Gsg. umjesto Nsg. kod imenice *ditë*, npr. *onë kî daržû ditëta na kârst; ka(d) žîenska (...)* *ŷîma ditëta mô^uloga, ...; tiščâ(t) ditëta* (‘držati; čuvati’) itd.²

¹ M. Lončarić, “Jagnjedovački govor. (S osvrtom na pitanje kajkavskoga podravskog dijalekta)”, *HDZb* 4, 1977, 241.

² Moj materijal iz g. 1979; *ô^u* označuje srednji monoftong zadnjeg reda (refleks dugog *ā*); slova u zagradama dodao sam radi lakšeg razumijevanja. Usprkos onome što sam pisao ranije (*ZbFL* 18/2, 1975,

- (3) U onim sjevernoistarskim dijalektima gdje se nazal ϱ izjednačio sa a , spomenuto se pravilo o izboru oblika za Asg. proširilo na imenice ženskog roda koje se završavaju na $-a$.³ Kod imenica na $-a$ koje nisu ženskog roda pojava je raširenija. U Omišlju je nalazimo kod imenica muškog roda na $-ina$, npr. Asg. *maletìni*, *podegànini*, *vražìni* ($-i$ je nastavak Gsg.). |276|
- (4) Poznato je da je potpuno ili skoro potpuno uopćavanje Gsg. u funkciji Asg. dosta rasprostranjeno u zapadnim dijalektima kod pridjeva ili zamjenica koje se upotrebljavaju samostalno. Tako sam u Omišlju čuo Asg. *bēlōga* u odnosu na kruh, *cēlōga* u odnosu na sir, *kogà* (od *kī* 'koji') u odnosu na magnetofon, itd.

U množini je takva opozicija rijetka pojava. Ipak je poznato da se ona javlja u nekim od čakavskih govora Kvarnerskih otoka i Hrvatskog primorja.⁴ Kao ilustraciju ću dati neke primjere iz govora gradića Omišalj na Krku, koji je vrlo izrazit predstavnik tog tipa govora. Kao polazište služi manji dio materijala koji sam prikupio na licu mjesta u godinama 1973-1978. Glavni mi je informator u Omišlju bila Marija Fabijanić (r. 1909). Zahvaljujem joj se (i ovom prilikom) na razumijevanju i strpljenju.⁵

2. Akcentuacija.

Radi orijentacije ću najprije iznijeti neke od glavnih akcenatskih i fonetskih osobina omišaljskoga govora (dalje "o.g." ili "g.O.").

142) susački je govor očuvao predakcenatske dužine barem fakultativno i barem u položaju ispred kratkog akcenta.

³ J. Ribarić, "Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri", *SDZb* 9, 1940, 21.

⁴ Ukoliko znam, prvi put su skrenuli pažnju na postojanje ove pojave u živim narodnim govorima A. Belić ("Zamětki po čakavskim govoram", *IORJaS* 14/2, 1909, 253) i M. Tentor ("Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso)", *AfSIPh* 30, 1909, 184.

⁵ Kratak pregled sinkrone fonologije i glagolske fleksije dao sam ranije u članku "Die Konjugation in der nordwestčakavischen Mundart Omišaljs", *Studies in Slavic and General Linguistics* 1, 1980, 439-472. Najvažniji stariji radovi koji donose podatke iz govora Omišlja jesu: I. Milčetić, "Das silbenbildende und silbenschiessende l im kroat. ča-Dialekte", *AfSIPh* 11, 1888, 365-367; isti, "Čakavština Kvarnerskih otoka", *Rad* 121, 1895, 92-131; V. Oblak, "Die Halbvocale und ihre Schicksale in den südslavischen Sprachen", *AfSIPh* 16, 1894, 153-197; isti, "Zum silbenbildenden l im Slavischen", *AfSIPh* 16, 1894, 209; isti, osvrt na Milčetić, "Čakavština ...", *AfSIPh* 18, 240-247; K.H. Meyer, *Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk (Veglia)*, Leipzig, 1928, 30-31; M. Maček, *Cakawizm z uwzględnieniem zjawisk podobnych*, Kraków, 1929 (= *Prace komisji językowej* 14), 33; isti, "O podział gwar Krku", *Prace filologiczne* 14, 1929, 563-581, usp. i Jelenovićev prijevod (sa ispravcima netočnih akcenata) "O podjeli krčkih govora", *Filologija* 4, 1963, naročito 225, 229-232; A. Belić, osvrt na Meyer, *Untersuchungen ...*, *JF* 10, 1931, 218; P. Ivić, "Izveštaj o ispitivanju govora u Hrvatskom Primorju septembra 1959", *GFFNS* 4, 1959, 396-397; I. Jelenović, "Toponomastika sjeverozapadnog dijela otoka Krka", *Filologija* 2, 1959, 17-25; I. Turato, "O godišnjim narodnim običajima u Omišlju", *Krčki zbornik* 1, 1970, 445-462; isti, "Fraj u Omišlju", *Krčki zbornik* 6, 1975, 179-183 (neakcentirani tekstovi). Najpotpuniji akcentirani materijal daju Milčetić i Jelenović, koji se nažalost nisu mogli sasvim osloboditi utjecaja akcentuacije svojih maternjih govora: Dubašljanin Milčetić vrlo nesigurno bilježi kvantitet (pogotovo u nenaglašenim slogovima), a Dobrinjac Jelenović često bilježi dužine tamo gdje ih omišaljski govor nema (npr. u nastavku Gsg. na $-e$ ili ispred nazala i drugih sonanata na kraju riječi).

U g.O. praslavenska se tonska opozicija izgubila ne samo u kratkim, nego i u dugim slogovima, tako da je nastao tzv. dvoakcenatski sistem.⁶ U svim se ostalim pogledima praslavenski akcenatski sistem očuvao bez bitnih promjena: akcenat je na starom mjestu; kvantitet je očuvan |277| u svim pozicijama.

Što se tiče rasporeda akcenata i kvantiteta treba istaći ove osobine:

(a) U prezentu tzv. novi cirkumfleks dolazi kod *e*-glagola, i to svih vrsta, npr. *jāhat/jāšem, dvīzat/dvīže, rīzat/rīže, obrācat/obrāće, potīkat/potīcū; obečvāt/obečūjem* ‘oblačiti’, *kupovāt/kupūje; dvīgnūt/dvīgnete, skīnūt/skīnete; lēc/lēgnem, sēst/sēdem; ubīt/ubījete, čūt/čūjem, nađīt/nađījem, pokrīt/pokrījete, sēt/sījemo, ustāt/ustānete* ‘ostati’, *šīt/šījemo, obūt/obūje* itd. Ostali glagolski tipovi nemaju novog cirkumfleksa, npr. *čīstīt/čīstīmo, vīdit/vīdi, dēlat/dēlāš* i ogroman broj sličnih primjera. Ova distribucija novog cirkumfleksa nedvosmisleno stavlja o.g. u čakavski sjeverozapad. Sjeverozapadnočakavska distribucija novog cirkumfleksa suprotstavlja najstariji sloj slavenskih dijalekata šire okoline Rijeke svim ostalim čakavskim i štokavskim govorima (gdje novog cirkumfleksa u prezentu uopće nema) i kajkavskim (pa i slovenskim) sistemima (gdje je novi cirkumfleks u prezentu opća pojava).⁷ Čakavski sjeverozapad obuhvaća:

- (1) starinske govore Istre, uključujući govore tzv. buzetske zone, za koje se često, ali neopravdano, misli da genetski pripadaju slovenskom arealu⁸;
- (2) Cres i sjeverni dio Lošinja (sela Nerezine i Sv. Jakov);
- (3) Hrv. Primorje do Novog Vinodolskog i Ledenica, izuzev ograničen broj doseljeničkih govora, npr. govor D. Drage kod Rijeke⁹;
- (4) jedan dio Krka: Omišalj, Dobrinj (sa okolnim selima), Vrbnik (sa okolnim selima), Punat, a možda i južni dio otoka, npr. Baška.

Zasad je Belićev opis govora Novog Vinodolskog jedina pouzdana i barem donekle kompletna monografija o jednom sjeverozapadnočakavskom govoru kojom raspolažemo.¹⁰

U pogledu novog cirkumfleksa u prezentu g.O. razlikuje se od novljanskog govora time da ima novi cirkumfleks u *būdem* (Novi *būdēn*) i u zanaglasnim slogovima u primjerima kao *prēdikāt/prēdiče* i *vērovat/vērūje* (Novi *rādujēn se*).¹¹

(b) Ispred nazala na kraju riječi izostaje duljenje kratkih vokala, npr. *pjān, zelēn, pelīn, kōñ, Sēñ, perēm, probūjen* itd. Nije došlo do duljenja ni ispred *v*: *ōv, ovđī, takōv, rīhōv,*

⁶ Slažem se dakle s Ivićem, *GFFNS* 4, 396.

⁷ Pregled najvažnije literature o govorima sjeverozapadnočakavskog kompleksa dao sam u članku “On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and *e*-presents”, *Studies in Slavic and General Linguistics* (dalje: “SSGL”) 2, 1982, 279-341.

⁸ Karakteristično je da buzetski govori nisu sudjelovali u najstarijim akcenatskim inovacijama koja je proveo slovenski areal u cjelini (*SSGL* 2, 320-322).

⁹ Već Senj pripada srednječakavskom kompleksu (*ZbFL* 18/2, 150).

¹⁰ Belić, “Zamětki ...” (dalje: “Belić”).

¹¹ Belić, 252, 245.

nòv, Bjanížov (top.), *Mohoròv* (top.), *ofcàm* (Dpl.), *òfcu* (Asg.), *Petròfka* (top.), *strašjìv, šegàv, zdràv, gòbav* ‘grbav’ itd. Izuzeci: *pràvdat* (se), *čàvla* (Gsg., usp. Nsg. *čàvè*), *prìpràvno* (usp. *prìpraven*), *stàvnà/stàvno* (usp. *stàvit*).¹² |278|

(c) Pada u oči dosljedna kratkoća nekoliko nastavaka koji su drugdje najčešće dugi barem u jednom dijelu primjera, i to:

- I. Gsg. na -e od imenica na -a, npr. *kùće, zemjè, dicè, ovcè*;
- II. Npl./Apl. na -a, npr. *jàja, krosnà* itd., čak *brimenà, imenà, vrimenà*;
- III. Ipl. na -i, npr. *kòñi, kamikì, bràti, kròsni, brimèni* itd., usp. i kratkoću završnog vokala u Ipl. na -ami; *ofcàmi, sestràmi, ručìcami, hčeràmi, mäterami* itd.¹³

(d) Dosljedno naglašivanje glagolskog prefiksa nalazimo ne samo kod glagola sa prefiksom *zi-* (npr. *zìbrat/zìbere/zìberena, zìberat/zìberajū, zìpere/zìpràla, zìmleli*)¹⁴, nego i kod većine onih glagola u kojim je došlo do kontrakcije vokala (*pòkāt se/pòkàje/pòkà/pòkàla, pòlāt/pòlāli/zālāla, nàsmet se/nàsmeļa, pòsēt/pòsēt/pòsijem/pòsēla/pòsiveno, pròsije/pròsēli, ùzrēt/ùzrije/ùzrēlo*), a i u ograničenom broju drugih glagola: *pòčēt/pòčne/pòčēla, pròdavat/pròdavāmo/pròdavalo*.

(e) U radnom pridjevu glagola *mòrat* i *vòlit* duljenje vokala je često (iako vjerojatno fakultativno): *mòrāla/mòrālo/mòrāli, vòlēla, zavòlēli*. Drugi glagoli ne znaju za tu pojavu, npr. *dělala/dělalo/dělali, vīdela/vīdeli* i ogroman broj sličnih primjera.¹⁵

3. Vokalizam.

O.g. ima “klasičan” sistem od pet vokala. Samo se realizacija pojedinih članova sistema neznatno razlikuje od standardne ili novljanske.¹⁶

Što se tiče dijakronije, treba istaći ove pojave:

(a) Refleks jata je ikavsko-ekavski prema poznatom pravilu Jakubinskog.¹⁷

Alternacija *e/i* očuvana je još u primjerima kao što su *bēl* (sa analoškim *e* u izvedenici *pobēlit*) pored *bīlit* ‘krečiti’, *bijca, bijèc; dē* ‘dio’ pored *dīlit; dēlo* (*dēlat*, Npl. *dēlavi*) pored *nedīja* (*ponedījek*); *mēra* pored *mīrit; sūsēd* pored *sidīt; spovēdāt* (*spovedālnica*)/*zapovēdāt* pored *spovīdit* (*spōvīd*)/*zapovīdit; vēter* pored *zvītrit se*.

¹² Izostanak duljenja ispred nazala na kraju riječi odvaja o.g. od njemu najsirodnijih govora. Što se tiče pozicije ispred *v*, tu se o.g. slaže u svim pojedinostima s Novim (usp. Belić, 206). Kolega Houtzagers, koji priprema monografiju o govoru sela Orlec na Cresu, upozorio me je na to da ni u orlečkom govoru ne dolazi do duljenja kratkih vokala ispred *v*, usp. *takòf*, Isg. *kjùfcon* (Nsg. *kjùvec*), tako da treba ispraviti ono što sam ranije rekao o geografiji ove pojave (SSGL 2, 298).

¹³ Novi ima kratkoću u Ipl., ali ponekad dužinu u Npl./Apl. na -a (npr. *na mestá, vrimená*, Belić, 220, 222), a dosljednu dužinu u Gsg. na -e, kao skoro svi drugi h-s govori.

¹⁴ Kao u Novome (Belić, 198).

¹⁵ I u novljanskom govoru ova dva glagola imaju neobičnu akcentuaciju, npr. prez. *mòrān*, inf. *vòlit* (Belić, 248, 251).

¹⁶ SSGL 1, 440.

¹⁷ L. Jakubinskij, “Die Vertretung des urslav. *ě* im Čakavischen”, *ZSIPh* 1, 1925, 381-396; K.H. Meyer, “Beiträge zum Čakavischen”, *AfSIPh* 40, 1926, 241, 248-250; isti, *Untersuchungen ...*, 49-71 itd.

Tipično je za sjeverozapadnočakavsku verziju ikavsko-ekavskog refleksa da se alternacija očuvala i u glagolima na *-*ěti*, npr. *vīdit/vīdela, razumīt/razumē* ‘razumio’, *zadīt/zadē/zadělo, mlīt/mlē/mlěla/mlělo* itd. (sa analoškim *e* u množini: *vīdeli, razuměli, zaděli, mlěli*).¹⁸

Drugi primjeri sa *e*: *besěda, blědnā, brěst* |279| (usp. i top. *Brestòvec*), *cěl, cěn* ‘jeftin’, *cěsta, cvět*, Npl. *člěni, děd, drěn* (usp. i top. *Drěndōvā*), *kolěno, kōrěn* (Gpl. *korēni/kōrēni*), *lěn* (*lěnōst*), prez. *lěskā* (*se*) (usp. Npl. *lěskavē*), *lěto, město, nědrice, nevěsta, oběd, petěh, plēni* ‘pelene’, *pre-* (npr. *preplovī* ‘preplivali’, *predělāt, prelēt, prehītīt, preděd* itd.), *pred* (usp. i *predlānīm*), *presnēc* ‘vrsta kolača’, *prez* ‘bez’, *provēsłò*, Npl. *rětki, sěno, sěst*¹⁹, *srědā* ‘dan u tjednu’, *stěnā* (usp. i top. *Stēni*), *strělīca* ‘pračka’, *svět* ‘savjet’, Lsg. *tělu* (usp. *Tělovā*), *tesněk, těsto, věra*²⁰, *zāvět* (*zavečāla, obečāt*), *zrē/zrělo, zvězdā, želězo*.

Rezultat kontrakcije sekvence *-*ėja*- također je *e*: *blēt/blē/blěla, zalēt/zālěli, sēt/sěla/sěli, smēt* (*se*)/*směli, vēt/věli, zrēt/žrělo*, usp. i *ōdēlo* ‘vunena tkanina starinskog tipa’; u ostalim oblicima dolazi *i*, npr. *blījěš, polījě/zalivenī, sīješ/pōsiven, smijetě/smījūć, vījemo/ovijenā, zrije* itd.

Drugi primjeri sa *i*: *pobīgnūt, bižāt, brīg, brīme, cidīt, cīp* (*cīpāt*), Asg. (*pōc*) *va crikvī*²¹ (usp. i top. *Crikvėnā*), *čovīk*²², *črīpka/črīfka* ‘crepulja’, *črīšna, črīvo*²³, *ditě* (*dicā, dīčji*), *prědīvek, divōjka*, prez. *drīmje* (*zadrīmāla*), *drīvo* ‘stablo’, top. *Gorīñē* (usp. *gorīñec* ‘čovjek sa kopna’), *grīh, hījīb, jīdo, jīst* (prez. *jīm, jīstě*), *klīšća, ličīt* (*likār*), *lihā, līp*, Asg. *līvū, medvīd, mīh* (*mīhīr*), *promīnūt*, prez. *mīñajū, mīsēc, omīsīli, mīšāt, mlīč, mlīkō, mlīst* ‘musti’, *umrīt, mrīža, nič* ‘nešto’ (itd., npr. *nīgdī* ‘negdje’, *nīkako* ‘nekako’, usp. refleks nekadašnjeg *-*ni-* u *nīš* ‘ništa’, *nīgdīr* ‘nigdje’, *nīkakōr(e)* ‘nikako’ i sl.), *nīmām, orīh, pīna, plīsna* (*splīsnavīt*), *plīšiv, plīva* (usp. prez. *plīvě*, inf. *plīt*), *nāprīd* (*sprīda*), *prīko, preprīt* ‘pritoriti (vrata)’, *Rīkā, rīpa, rīzat, sīč, sīc* (*sīčēm, sīkla*), *sīkīra, sīmo, sīme* (usp. *posīmenīla se*), *slīp, smīšēn, snīg*, Lsg. *sridī* ‘sredini’ (usp. i *nasrīd, posrīd*, top. *Srīdīnačīca*), top. *Stīpānī, strīl, rastrīt, svīčā, svīt*, radni pridjev *svītělo* (prez. *svītī*), *svītlo* (usp. *svītīli*, pridjev Npl. *svītlē*), *tīme, tīrat*, prez. *tīši* (*utīšīla*), *tīc, trībi* ‘treba’ (usp. *potrība*), *trīzēn, vāvīki, obīsīt, vlīc* (usp. i *oblīc, slīc* ‘svučī’), *vrīc, vrīme, ždribēc, žlibēc*; na kraju riječi i u nastavcima: *-di* (npr. *kadī, ovāī*), *dvī* (*dvīsto*), Npl. *ōbi, lānī, dōli* (*gōri*), Lsg. *glāvī*, Isg. *s otīm*, Gpl./Lpl. *tīh* (*zi tīh, vā tīh*), Ipl. *s otīmī*, Lpl. *vōzīh*, komp. Nsg. *stārījā, veseljā* itd.

U vrlo ograničenom broju primjera dolazi refleks *a*: *ñād* ‘ljubičast’ (iz *-*gněd*), *ñāzłō*, radni pridjev glagola *jīst*: *jā/jāla/jāli, pojā/pojāla/pojālo/pojāli, ujā, zjālo*.

¹⁸ Vokal *e* dolazi i u glagolima gdje mu po etimologiji nije mjesto, npr. *hodīt/hodē/hoděla/hodělo/hoděli*. Istu pojavu nalazimo u Novom (Belić, 186), ali ne uvijek u istim glagolima, usp. radni pridjev *hodīl/hodīla* (Belić, 250). (Značaj ove osobine za unutrašnju klasifikaciju ikavsko-ekavskih govora prvi put je uočio Maćecki, *Filologija* 4, 229-230.)

¹⁹ Lik *sěst* preuzeo je *e* iz prezenta (Ivić, *ZbFL* 2, 1959, 175).

²⁰ Ali (naravno) i u frazeologizmu *pāsja vīra*, usp. i Tentor, *AfSLPh* 30 (dalje: “Tentor”), 155, Jelenović, “Mikrotoponimija dobrinjskog područja na otoku Krku”, *HDZb* 3, 158.

²¹ Najstariji predstavnici g.O. još kažu *va crikī* (bez *v*). Analoško umetanje suglasnika *v* u lik *crikī* primijetio sam i u govoru Selaca (Hrv. Prim., između Novoga i Crikvenice).

²² Stariji lik *slovīk* još je svima poznat, ali ga izbjegavaju čak inače vrlo autentični govornici.

²³ Po ovim se primjerima vidi da se suglasnik *č* očuvao kao palatal u sekvenci *čr-*, usp. i *čěrn, čřpat, čěrv*.

Ikavsko-ekavski tretman jata stavlja g.O. u jugo-istočno krilo sjeverozapadnočakavskog kompleksa; ovamo pripadaju:

- (I) Krk;
- (II) Hrv. Primorje između Bakarskog zaljeva (linija Hreljin-Bakarac-|280|Kraljevica) i Novog/Ledenica, izuzev Crikvenicu i možda još koju ekavsku točku;
- (III) "Grobinština" iznad Rijeke.²⁴

(b) Refleks kratkog poluglasa obično je *e*, npr. *běčva* (*běčvār*), *cvěst* (prez. *cvetě*), *čě* 'što', *zdehnūt*, *blāgden*, *deněs*, *deskā*, *děž* (Gsg. *dežjā*), *keblāča*, *kěsno*, *lěgek* (usp. Nsg. *lehkī*), *lězno*, *meglā*, *měgnem* 'mignem' (*měgat*), *meknūt*, *měñi*, *měst* 'mošt' (usp. glagol *mestīt*), *nābēdrii* 'badnjak', *natešcě*, *nočēs* (poluglas je ispao u *večerska* 'večeras'), *pēs* (Gsg. *pesā*), *prězdēn* 'bezdan', prez. *rasěhne* (*rasednūla*), *sěn* (Gsg. *snā*), *šějem* 'šaljem', *steklō*, *stezā*, *šěpje* 'šapće' (*šěpjāli*), *šěv* (Lsg. *švū*), *poteknūt*, *těnek* (usp. Nsg. *těnkī*, komp. *těñi*), prez. *těre*, *věn* 'va poje' (usp. *venī* 'va poju'), *vēs* 'sav', *žěñem*.

Razumljivo je da u Nsg. dolazi nepostojano *e* umjesto nepostojanog *a* standardnog jezika, npr. top. *Bājčč/Bājčū* (Lsg.), *česēn/česnōm* (Isg.), *dobrñīec/dobrñīncu* (Dsg.), *jāñec/jāncem* (Dpl.), *jārēm/jārmā* (Gsg.), top. *Kījec/Kīci* (Ipl.), top. *Klobuččec/Klobučcū* (Lsg.), *lonēc/lōncū* (Lsg.), *ocēt/ostōm* (Isg.), *ozimēc/ozīncā* (Gsg.), *popěr/poprōm* (Isg.), *prāsēc/prāščēm* (Dpl.)²⁵, top. *Rāvěñ/Rāvñū* (Lsg.); *dōber/dobrā*, *glādek/glātki*, *gōrek/gōrko*, *hlāden/na hlādnū* (Lsg.), *krātěk/krātkō*, *kurājēn/kurājna* 'hrabar', *lāčen/lāčni* 'gladan', *mājehēn/mājehna*; *jedēn/jednōga* (Gsg.; usp. i *e* u *jedenājst*) itd.; *e* nalazimo i u primjerima kao što su *obešlī*; *se sīm*, *semłīt*, prez. *sevję* 'savije' (i analoški u inf. *sevīt*); *vě dne*, *vežgāt*.

Ograničen broj primjera ima *a*: *bāki* 'bikovi', *mālin*, *posāl* (Lsg. *pōslu*), *věrgāñ* (Isg. *věrgñēm*); *lagāt* (*lažjīv*), *māša*, *pakāl* (Gsg. *paklā*, usp. i top. *Pakāl*, *Paklīč*); *sadā* (*kadā* itd.), *vān* (razlikuje se od *věn* time da se može odnositi na bilo što).

Dugi je poluglas dao *ā*, npr. *dān*, *lān*, *obāc*, *tā* 'taj', *tāst*, a i kao nepostojano *ā* u Gpl., npr. *desāk*, *ovāc*, *dreñūlāv* (Nsg. *dreñūlva*), *dobrñīnāk* (Nsg. *dobrñīnka*), top. *Vrātēc* (Npl. *Vrāca*), *selāc* (Nsg. *sēlcě*) itd.

(c) Refleks slogotvornog *l* također je *e*, npr. *behā*, *děg* 'dugačak; dalek' (usp. komp. *děje* 'dulje; dalje', *podegān* 'visok čovjek'), *dēg* (*dēžen*, radni pridjev *zaděžī*), *jābeko* (usp. i top. *Jabenōvā*), top. *Kěk*, *mězēm/mězli* (inf. *młist*), *pēn* (*pēnit*, prez. *napeñūje*), *popēznūt* 'skliznuti' (usp. i *pězīt se* 'gmizati'), *pěž*, *sēnce*, *sezā*, *tečemō/stěklā* 'tučemo/istukla', *vēna*, *věčēm/věkē* ('vukao')/*zavěkū/sěkē*

²⁴ U pogledu refleksa jata broj razlika između Novoga i Omišlja vrlo je skroman: (a) *sīst*; (b) *povīdajūc*, *povīdāla*, *napovīdā*, *pripovīdajūc*, *zapovīdā* (Belić 185, 248); (c) radni pridjev *jīl/jīla* (Belić, 252); (d) pojedine razlike u rasporedu prefiksā *pre-* i *pri-*; (e) pojedine razlike u distribuciji vokala *e* i *i* u radnom pridjevu glagola na *-it* (tip *hodēla/hodīla*). Jasno je da su sve ove razlike analoškog porijekla.

²⁵ Suglasnici *s*, *z*, *c* automatski se palataliziraju ispred *s*, *z*, *c*. Ovo pravilo drži ne samo unutar riječi (usp. još top. *Krāšce*, Gpl. *Krāšāc*), nego i u santhiju: *u vaš se ...*; *u vaš su ...*; *vōž zovemō ...*; *sěkī mīšēc sěkī mōrā dāt*; *jūtrōš smo bīli ...*; *otēc se ...*; *ž zūbī* 'zubima'; *prěž zvāt* itd. Usp. i vrbničke oblike *prasec/Asg.* *prašca/Dsg.* *prašcu/Npl.* *prašce/Dpl.* *prašcen* (Ivan Žic, *ZbNŽO* 6, 1901, 3, 10, 13).

(‘svukao’)/sĕklà/obĕčĕš/obĕčĕte/obĕkli/obečenà (usp. inf. *vlic* itd.), *žet* ‘žut’ (usp. *žētīt*, prez. *ožētīš*, A sg. *žetenīcu*).

U ograničenom broju primjera dolazi refleks *u*: *mučāt* (usp. prez. *zamūknem*, *mučetjiv*), *tūst* (*tūstīt*, radni pridjev *otūstē*), *vūk*.

Sasvim neobičan refleks slogotvornog *l* imaju toponimi *Hām*, *Hāmĕc* (Lsg. *Hāmci*), *Hāncĕc* i *Hlām*, ako je točno da se u njima krije riječ **hlm*.

Nestandardni refleksi |281| slogotvornog *l* i kratkog poluglasa spajaju o.g. i govore Dobrinja i Vrbnika s dvije male skupine dijalekata za koje se ne može reći da su u drugim pogledima baš tijesno vezane za krčke govore ili jedna za drugu, a to su:

- (I) ekavski sjeverozapadnočakavski govori Cresa i sjevernog dijela Lošinja, i
- (II) srednječakavski govori južnog dijela Lošinja (Ćunski, M. Lošinj, V. Lošinj) i okolnih otoka (npr. Susak).²⁶

(d) Nije mi još sasvim jasno kako treba fonološki interpretirati omišaljski refleks slogotvornog *r*.²⁷ Kvantitet se na njemu očuvao (barem fakultativno). Zasad ću pisati *CĕrC* i *CrC* (npr. *bĕrzo/bĕrže*), što nije elegantno, ali je najbolje u skladu s izgovorom.²⁸

Neobičan refleks *-re-* nalazimo u riječima *prĕst* ‘prst’ (usp. *nāprĕšĕāk*) i *drehtāt* (prez. *drĕhĕce*), a i u prefiksu *pr-* (iz ranijeg *pri-*) u glagolu *prenĕst* ‘donijeti’, usp. i *prepejāt* ‘dovesti’.²⁹

Slogotvorno *r* ispalo je u *čevjĕn* ‘crven’, iz nekadašnjeg **črvļĕn* (usp. Novi *črlĕn*).³⁰

(e) Sitne osobine:

- *zajĕk* (ali *jĕčmik* – na oku –, *najĕt se/prijĕt/pĕjĕli*, *načĕt*, *pĕčĕt*, *brātučĕd*, *žĕjĕn* ‘žedan’, *žĕt*, *ožĕt*),
- *kuļĕko/tuļĕko/nĕkulĕko/onuļĕko/ovuļĕko*,
- *sobĕta*,
- *vičĕra*, *postĕja*, *đĕteĕjĕni* (Gsg.), *sričĕa*, *kolijān* (uz *kolĕdva*),
- *pĕpĕ*,
- *tĕpĕ*,
- *ī* u primjerima kao *prošĕeni/ūli* (Isg. *ūlim*, *s ūlim*)/*zeli*.

Sve je ovo manje-više u skladu s novljanskim govorom.³¹ Odstupanja od novljanskog stanja:

- *u* u *ustāt* ‘ostati’,
- čuvanje *e* u *ponedĕjek*,

²⁶ Usp. SSSL 3, 1983, 456.

²⁷ SSSL 1, 441-442.

²⁸ Usp. već Belić, *JF* 10, 218, Jelenović, *Filologija* 2, 17.

²⁹ Usp. Novi *prnĕsāl* (Belić 188, usp. 239), Vrbnik *pernesel*, *pernese*, *pernesu* (Žic, *ZbNŽO*, 4), Susak *parnĕst*, *parnĕsal* itd.

³⁰ Belić, 195.

³¹ Belić, 183-186, 190-192.

- e mjesto *a* u riječima *lèket* (Gsg. *lèhta*), *pestîr*, *sèki*, usp. i posuđenice *tènec* (*tèncàt*), *Keštê*, *keštîga* (*keštîgàli*, prez. *keštîgûjû*).

4. Konsonantizam.

Sistem omišaljjskih suglasnika sastoji se od ovih fonema: /p, b, f, v, m; t, d, s, z, n; ć, š, ž, ņ, j; k, g, h; l, r/.

Realizacija članova ovog sistema uglavnom se poklapa s realizacijom odgovarajućih fonema u standardnom jeziku, osim u pojedinim slučajevima, od kojih će oni najvažniji biti spomenuti dolje.

Opreka po zvučnosti (*p/b*, *t/d* itd.) očuvana je na kraju riječi. Glas *v* obezvučuje se ispred bezvučnih konsonanata: *drîfcè*, *pokrofčič*, *poplačjîfka*, Npl. *prêđîfki*, Asg. *udofcã*, *f poneđîjek*, *negöf sîn*, *ot krâf se ...* itd.³²

Iako nema čisto fonoloških razloga da se *c* i *č* interpretiraju kao zasebni fonemi, pisat ću *c* i *č* u skladu s tradicijom.

(a) Fonem /ć/ je “tipično čakavski” okluziv, koji se ne razlikuje od odgovarajućeg novljanskog ili susačkog zvuka; sekvence *tj* (*netjâk*) i |282| *kj* (*kjèknût*) jasno se razlikuju od *ć*. Fonem /ć/ nema zvučnog parnjaka.

Praslavensko **d'* izjednačilo se sa *j*, npr. *mejāšã* (Gsg.), *prèja*, *rîj*, *sãje* ‘čađa’, *tûjî*; (*tujîna*), *zãhðj* ‘zalazak (sunca)’, *žèjèn*; prez. *glòje* (analoški i u ostalim oblicima, npr. *glojãlo*); *ogrãjena* (*obgrãjeno*, *zagrãjen*), *prehlãjeni*, *ròjena*, *presãjeno*, *navãjen* (*navãdit* ‘naučiti’); Gsg. *sajènã*; prez. *obehãjajû* (*zahãjã*), *hojivãla*, *prehlajûjû se*, *presajûje*; komp. *gřji* (*gêrd* ‘ružan’), *hûje*, *mlãji*, *rèje*, *slãje*, *tvřji* itd.

Za razliku od skoro svih drugih govora u kojima se praslavensko **d'* izjednačilo sa *j*, g.O. nije uveo nov, sekundaran, zvučni parnjak fonema /ć/ poput novljanskog *đ* u *sprogãđã*, *kðlovođa*, *rodén* itd.³³

Rijetka sekvenca *nj* (npr. *ãnjel*, *ofênjen* ‘uvrijeđen’) jasno se razlikuje od fonema /ń/.

Nekadašnje se **l* izjednačilo sa *j*, npr. komp. *bòji*, *čãpja*, *češëj*, *jût* ‘kiseo’, *kjûč*, *krãvjî*, *kûpjete*, *zlòmjena*, *Omišej*, *pòje*, *strašjîv*, *vòja*, *žûj* i ogroman broj sličnih primjera.³⁴

(b) Nazal *-m* na kraju riječi nije prešao u *-n* (čime se g.O. razlikuje od skoro svih ostalih obalnih govora), npr. *đîm*, *sâm*, *sèdem*, *òsem* itd., usp. narocito ove nastavke:

- Isg. *dèdom*, *krovòm*, *batîcem*, *križèm*, *košãrûm*, *zemjûm*; *š ñûm*, *s ònûm*, *zã tûm*, *mojûm*, *ñîhovîm*, *za ñûm*, *s ònûm*, *ñîhovûm*; *dègîm*, *modrîm*, *pjànûm*;
- Lsg. *ñèm*, *pò tõm*, *vã nõm* ‘u onom’, *mojèm*, *vãšem*; *đřvenòm*, *mokròm*³⁵;

³² Kao u Novome (Belić, 196).

³³ Belić, 188.

³⁴ Poznato je da je ova pojava dosta raširena u govorima otoka i obalnog pojasa. Na Krku su izgubili *l* (pored g.O.) doseljenički govori onih sela koja su ranije spadala pod omišaljjski “komun” (Njivice, Sv. Vid), Dobrinj, Vrbnik, a i jug (Baška itd.), usp. npr. Milčetić, *Rad* 121, 108, Maček, *Filologija* 4, tabela br. I, Jelenović, *Filologija* 2, 17. Drugdje se fonem *l* očuvao ili je njegovo gubljenje u toku (literatura sadrži brojne kontradikcije).

- Dpl. *prījatelom, volòm, prāščëm, jūdem, divòjkam, sestràm; nūm, onīm, svīm, mojjūm, nēgòvim; hūdīm;*
- prez. *perēm, hājem, stojūm, nòsim, kopām, mišām, grēm, sēm* ‘jesam’ itd.³⁶

(c) Završno *-l* ispalo je u nizu slučajeva:

- (I) Nsg. imenica muškog roda, npr. *barī, čāvē, top. Dō* (usp. i top. *Kūrindō*, ali *Pōdol*), *karatē, Keštē, kotē, malinē* ‘kolovrat’, *meštē, pòpē, postō, prījatē*³⁷, *stō, vō;*
- (II) neki pridjevi, npr. *debē, nāgē, tēpē, vēsē, zrē;*
- (III) radni pridjev (dosljedno), npr. *bī, dā, sē* ‘sjeo, sijao’, *mògē, prišē* ‘došao’ itd.;
- (IV) riječ *žā* ‘žao’.

Ipak nalazimo *-l* na kraju riječi u velikom broju slučajeva, usp.

- (I) posuđenice, npr. *bavūl, fažōl, ferāl, pakāl, pinēl, pīrgul, posāl, rokēl, tavajōl* i sl.;
- (II) imenice ženskog roda, npr. *bōl, rāl, sōl, strīl;*
- (III) jedan dio pridjeva, npr. *bēl, cēl, māl, nīl, trīl, ðhōl;*
- (IV) Gpl. na *-Ø*, npr. *barīl, čavāl, karatēl, kotāl, meštēl, postōl; kōl, krīl, očāl, sedāl, sēl* itd.

U unutrašnjim je slogovima *l* ispalo u vrlo ograničenom broju primjera, uvijek iza vokala *o*: *Dōčīna* (top.), Lsg. *kōcū* (Nsg. *kolēc*), *pōdnē* (usp. Gsg. *do pōdnēva*, ali čuvanje *-l* u *pōl, nā pōl*), *gōčīc* ‘vrsta ribe’.³⁸ |283|

(d) Suglasnik *h* očuvan je kao bezvučan velaran frikativ u svim položajima, čak u nastavku Lpl., npr. *kamikīh, vōlīh, nā nīh* ‘na onima’, *kūcāh*, top. *Plāsāh* itd. Ispao je jedino u glagolu ‘htjeti’: *otīt/otē/otēla/otēlo/otēli/prez. ðce/otēc*.³⁹

Fonem */g/* najčešće je frikativan; ispao je u slučajevima koji će biti spomenuti dolje pod (e), a fakultativan je u prez. *rēm, rē* itd. (uz *grēm, grē*).

U susjedstvu zaobljenih vokala (najčešće na kraju sloga iza kratkog *o*) došlo je do poremećaja u izvornom rasporedu velarnih i labijalnih frikativa, usp. Npl. *nōfti, rofčīc* (deminutiv od *rōg*), *glōv* ‘glog’, Gsg. *Rōgīa* uz *Rōvīa* (Nsg. *Rōveñ*, top.), top. *Brvūčēnā*, uz *g* u top. *Břgūd, Brgūdēc*.⁴⁰

(e) Sonanti *n* i *l* palatalizirali su se između velara (*k, g, h*) i samoglasnika prednjeg reda (*i, e, ɛ, ě*); *l* se naknadno izjednačilo sa *j* (usp. gore pod (a)); suglasnik *g* ispao je ispred novonastalog *ń*.

³⁵ U ovom nastavku vokal *o* često je kratak, npr. *līpom, čērnōm, teplōm*. Zasad ne mogu reći kad dolazi jedna a kad druga varijanta.

³⁶ U određenim slučajevima *-m* na kraju riječi ipak gubi labijalnu artikulaciju, naročito pod utjecajem početnog konsonanta sljedeće riječi.

³⁷ Usp. Novi *prījatēl*, Cres *prījatel* sa tvrdim *l* (Belić, 194, Tentor, 162).

³⁸ Gubljenje *-l* na kraju riječi (inače dosta rašireno u čakavskim govorima) nije poznato u Novom, a na Krku ga nalazimo samo u Dobrinju i u govorima nekadašnjeg omišaljskog “komuna”, v. npr. Milčetić, *Rad* 121, 107-108, Maček, *Filologija* 4, tabela broj I.

³⁹ Ali uvijek *hōdēc*, za razliku od Novoga (Belić, 193, 250). O prezentu glagola ‘htjeti’ v. *SSGL* 1, 448.

⁴⁰ Usp. Novi *sprōgōd*.

Primjeri: prez. *kjèkajū* (*pokjèknūt*), *kjepàt*, Npl. *kjepcè*, *kjesàla* (prez. *skjèšū*), *kjèt* (*pròkjèto*), prez. *kjevècū*, prez. *kjìcā* (*skjìcala*), *kjìn*; *gìèdat*, *gìstā*; *hjīb*; *nād*, *nāzlò*, *poñèst* (usp. *vñelà*, prez. *vñètā*), Npl. *nūdi*, *nīl*, prez. *nīlī* (usp. *poñilèlo*). Riječ *klišća* čini izuzetak.

Nema palatalizacije u *gnōj* (usp. top. *Gnojñni*, prez. *gnòjī*, *ognojīlo*). U glagolu *gñūsī* (prez., usp. *gñūsīlo*) palatalizacija je sekundarna.⁴¹

(f) U sekvenci *v* + suglasnik izvorno se *v* očuvalo ili je ispalo (nije se dakle vokaliziralo u *u*), npr. *fčëra* ‘jučer’, *vnūik*, *šenèc* ‘uš’, *zèt* ‘uzeti’, *pàst nāznāk*, *stāt se* ‘ustati’, *zōrāt* ‘uzorati’, *vnūter/nūter*, *vnūtrī/nūtrī*, *vlèt* ‘uliti’, *vèčër* ‘uvečer’, *v nōs*, *v Mèriki*, *f sobòtu* itd.; u korijenu **vs-* suglasnik *v-* je ispao u kombinacijama sa prijedlogom *s* (*se sīm*, *se sūm*, *se sūmi*) i u primjerima kao *Sisvètē*, *sèkī*, *sèkakov*, Gsg. *sèčesa*, *sèkamo*, *zi sèkūda*, ali je lik sa metatezom obavezan ili skoro obavezan u *svà*, *svè*, Asg. *svū*, Gsg. *svèga*, Lsg. *svèm*, Gpl. *svīh*, Ipl. *svīmi*, Dpl. *svīm* itd.

Oblik *Vežëm* ‘Uskrs’ preuzeo je jaki poluglas iz ostalih oblika (Gsg. *Vezmā* itd.).

Dva primjera imaju *u-*: *udovèc/udovīca* i *utòrek*.

Ispadanje suglasnika *v* zabilježio sam i u drugim slučajevima, npr. *slic* ‘svučí’, *čètèrtī*, *drcè* (Gpl. *drvác*).⁴²

(g) Sitne osobine:

- *šč* (dosljedno) u primjerima kao Gsg. *gūščera*, *joščè* ‘još’, *pògrīšč*, Gsg. *prīščā* (Gpl. *prīščī*), *nateščè*, prez. *ščīpje* (*poščīpāt*), *vīšća*, *deščīca*, prez. *īščū* (*īškāt*), prez. *stīšće* (*stīškāli*), *pūšcat*, *rāsèdišće*, *toporīšće* itd.;
- *žj* u Gsg. *dežjā* (usp. i *dežjèfka*, *dežjīlo*), *mòžjena*;
- *l* umjesto drugih konsonanata u *lebrò* (usp. i *polèberīa*), Npl. *lībāri* (usp. i *libārīt*), *zlāmenat* (*se*), *nāzlò*;
- refleks palatalnog *l* u *mjāčno* (*zamjāčīt*);
- tvrdo *l* u *sīva*;
- *ć* u *nāc/pôc/obāc* uz *t* u *prīt* (usp. prez. *nājdemo*, *obājde*, *prīdete*);
- *t* u *trètī* (Gsg. *trètōga*);
- protetično *j* u *jūžina* (usp. prez. *jūžināmo*) i *jāpnò*; |284|
- izostanak protetičnog *j* u primjerima kao što su *iglīca*, *igrāmo*, *īlo*, *īme*, *īmīt*, *īškāt*, *īstī*, *īsto* ‘bubreg’;
- likovi *nīs* ‘nisam’, *mīt* ‘mrtav’ (usp. Npl. *mrtvī*, Asg. *mèrtvōga*), *provēsłò*, *semèñ* (Lsg. *semñū*) ‘sajam’, *gūbnò*.⁴³

⁴¹ Usp. za Novi Belić, 194. Izuzetak *klišća* nalazimo i u Vrbniku (Žic, *ZbNŽO* 6, 19) i Dobrinju (Jelenović, *ZbNŽO* 40, 1962, 224).

⁴² U principu se Omišalj slaže s Novim, ali ima priličan broj odstupanja u pojedinostima (Belić, 196).

⁴³ Neki ljudi kažu *gūvnò*, kao novljani (Belić, 195).

5. Nastavak Npl. kod imenica muškog roda na palatalan suglasnik ili c.

Imenice muškog roda koje se završavaju na suglasnik obično imaju u Npl. nastavak *-i*, npr. *blâgdeni, borî, brâti, čepî, dělî, dèdi, dvôrî, likârî, postolî, prèsti, snî, šćâpî*, usp. i *crèšani, omîšjani, resîčani, vřbnîčani* itd.⁴⁴

Ali kod imenica koje se završavaju na palatalan suglasnik ili *c*, nastavak Npl. ovisi o značenju: muške osobe imaju *-i*, a sve drugo *-e*, npr. *mûži, kovâčî, bogatâšî, mudrikâšî, dobrînci, gorînci, novjânci, koščî, lažjîfcî, sūcî, fratřîcî, mladîcî, nevèstîcî*, prezimena *Dûminîcî, Hudôrovičî, Ilîcî, Jîrešîcî, Žîvičî* itd., uz *đbrûčë, mrkâčë* ‘hobotnica’, *tošë* ‘tijesak, mlin za masline’, *krâje, kêrjë, ‘panj’, relôje, tarûjë* ‘drveni tanjur’, *žûjë, dežjë, križë, pëžë, koňë, kostâne, semňë, jûncë, klâncë, kôcë, Krâšce* (top., Gpl. *Krâšac*), *lôncë, mîšëce, prâšcë, šëncë, žlîpcë, fîčë, borîčë, členîčë, kjunîčë, koprîvičë, krjîčë, kunëličë* ‘kunić’, *mâčîcë, petešîcë, pîplîcë, pjâtičë, slipîcë, trnîčë, vřtičë*, usp. i nazive sela *Čîžîcë, Mîlčëtičë, Žgômbîcë* itd. *Trî krâjë* je naziv blagdana.⁴⁵

6. Alternacije *k/c, g/z, h/s*.

Ranije se mislilo da su čakavski govori (uzeti kao cjelina) uklonili alternacije koje vuku porijeklo od druge praslavenske palatalizacije. Da ova pretpostavka nije točna, dokazuju već sasvim obični susački oblici kao Lsg. *na nožî, Npl. râci* (od *râk*, Gsg. *râka*), čak Lsg. *na Sûjci* ‘na Susku’, usp. Vrbnik Lsg. *Verbnîci, Zavojci*.⁴⁶

U g.O. alternacije *k/c, g/z, h/s* karakteriziraju uglavnom imenice na suglasnik koje označuju muške osobe, npr. Npl. *junâcî/Gpl. junâci* (Nsg. *junâk* ‘sluga’), Npl. *netjâcî/Gpl. netjâci/Ipl. netjâci* (Nsg. *netjâk*), Npl. *svedocî/Ipl. svedocî* (Nsg. *svedôk*), Npl. *težâcî/Ipl. težâci* (Nsg. *težâk*), Npl. *vnûci/Lpl. vnûcih* (Nsg. *vnûk*), Npl. *vrâzi/Gpl. vrâzi* (Nsg. *vrâg*), Npl. *dûsi* (Nsg. *dûh*) i sl.

Riječi koje ne označuju muške osobe skoro nikad nemaju alternacije, npr. Npl. *bâki, bânëk/Lpl. bânëkh*, top. *Bôki/Gpl. Bokî/Lpl. |285| Bokîh, còk/Gpl. còki, dîmjâk/Npl. dîmjâki/Gpl. dîmjâki, kâmîk/Npl. kâmîki/Gpl. kamîki/Ipl. kamîki/Lpl. kamîkih, klobûk/Npl. klobûki, kôrâk/Gpl. korâki, zvonîk/Npl. zvonîki, lûg/Npl. lûgi/Gpl. lûgi, rôg/Npl. rôgi, grîh/Np. grîhi, orîh/Npl. orîhi, prâh/NPL prâhi/Lpl. prâhih*.

Ima u mojem materijalu određen broj odstupanja. Nije uvijek jasno da li se tu radi o pravim izuzecima ili o osamljenim greškama:

⁴⁴ Dakle ne *-ane* kao u Dobrinju (*Vnëčane*, Jelenović, *ZbNŽO* 40, 1962, 221) i u Vrbniku (*Verbenčane*, Žic, *ZbNŽO* 4, 229). Muški Npl. na *-a*, koji je dosta čest u Novom, npr. *bîlca* (usp. i Belić, 214-216), u Dobrinju (npr. *dôca* i velik broj drugih primjera, Jelenović, *HDZb* 3, 161), a i u Vrbniku (npr. *dermuna, dolca*, top. *Zdenca*, Žic, *ZbNŽO* 4, 229, 231-237) vrlo je rijedak u Omišlju. Našao sam ga u dva slučaja: *drmûna* pored *drmûni* (*drmûn* ‘šumica’) i top. *Stûpca*, usp. apelativ *stûpi* ‘stepenice’.

⁴⁵ Isto pravilo daje Jelenović za Dobrinj (*HDZb* 3, 160-161). Slično je stanje po svoj prilici i u Vrbniku, usp. Npl. *mejaše, prašce, jance* uz *lovci* (Žic, *ZbNŽO* 4, 227, *ZbNŽO* 6, 10, 12, *ZbNŽO* 33, 1949, 6). (Budući da kod imenice koje ne označuju muške osobe ionako nema razlike između Npl. i Apl., ubacio sam nekoliko primjera koje sam slučajno čuo samo u Apl.)

⁴⁶ Žic, *ZbNŽO* 4, 222, 225.

- (1) Npl. *vūci* (uz Nsg. *vūk*). Već standardni refleks slogotvornog *l* (trebalo bi biti **vėk*) pokazuje da je ova riječ posuđenica (vjerojatno iz jezika folklor).
- (2) Npl. *ðblāci* (uz Nsg. *ðblāk*) rjeđi je nego normalni oblik *ðblāki* (usp. Lpl. *oblākīh*), pa je moguće da ga treba pripisati interferenciji od strane standardnog jezika.
- (3) Npl. *svedokī* (lx) može biti greška pored češćih oblika s alternacijom (v. gore).
- (4) Gpl. *krsnīki* (lx). Riječ *krsnīk* odnosi se na staro praznovjerje o kojem moj informator nerado govori.
- (5) Gpl. *ðčūhī* (lx). Riječ *ðčūh* u množini sigurno nije česta.

Ova odstupanja od pravila sugeriraju da se sistem mog informatora počeo kolebati, ali je ipak jasno da su alternacije *k/c*, *g/z*, *h/s* uglavnom karakteristične za riječi koje označuju muške osobe.

Alternacije nema u Dpl. i u Gpl. na $-\emptyset$, npr. *netjākðm*, *težākðm*, *vnūkom*, Gpl. *vnūk*.⁴⁷

7. Nastavak Npl. kod pridjeva, zamjenica i sl.

S obzirom na nastavak Npl. pridjevi, zamjenice i slične riječi mogu se podijeliti u dvije skupine. Prva skupina ima dva nastavka (*-i* za muške osobe, a *-e* za sve ostalo); druga skupina uvijek ima *-i*.

Prvoj skupini pripadaju (između ostalog) pridjevi u određenom vidu, pokazne zamjenice *ðv*, *ðn*, *tā*, prisvojne zamjenice tipova *mōj* i *nāš*, zamjenica *vēs* ‘sav’, broj *četīri* i još neke riječi. Primjeri:

(a) Muške osobe: *stārī jūdi*⁴⁸, *drūgī jūdi*, *bōjī jūdi*, *špōrkī jūdi* (*špōrek* ‘prljav’), *přvī brātučedi*, *drūgī mladīci*, *onī sūsēdi*, *tī jūdi*, *tī Vītezići*, *mojī vnūci*, *mojī netjācī*, *mojī brātučedi*, *mojī brāti*, *nāši mūži*, *nāši sūsēdi*, *nāši merikāni*, *vāši jūdi*, *svī jūdi*, *četīri dōktori*, *četīri sīni*, *ovi gōrnī jūdi*⁴⁹, *tī vēli bogatāši*. Riječ *dicā* tretira se potpuno kao množina, npr. *tī dicā*, *mojī dicā*, *četīri dicā*, usp. i *ovī dičīna*, *nāši dičīna svī*, *ovī dičīna mojī*.⁵⁰ |286|

(b) Imenice muškog roda koje ne označuju muške osobe, npr. *līpē korūli* (*korūl* ‘boja’), *glātkē vlāsi*, *řīcastē vlāsi*, *pōsnē dnēvi*, *nājvēcē blāgdeni*, *šīrōke rukāvī*, *bēlē rūbi*, *vēlē nōže*, *vēlē kāmiki*, *vēlē vētri*, *vēlē sīri*, *līpē zūbi*, *vēlē kotlī*, *želēznē pjāti*, *zlātnē konopī*, *ove kāmiki*, *onē pūtī*, *onē rūbi*, *onē zvonīkī*, *onē stupīče*, *onē zūbi*, *onē koñē*, *tē sīri*, *tē koñē*, *tē pešī*, *mojē zūbi*, *mojē volī*, *nāše volī*, *svē puťīce*, *svē pōrtigi*, *četīre konopī*, *četīre dēlī*, *četīre pūtī*, *četīre kāpi* (riječ *kāp* muškog je roda, usp. *dvā kāpa*), *četīre dnī*⁵¹, *četīre mlāzi*, *četīre grozdī*, *četīre zīdi*; *trī starīnskē pjāti*, *tē četīre dnī*, *jedne mālē cvetīce*, *svē one dnēvi*, itd.

⁴⁷ Ali sam čuo i oblik *vnūc*.

⁴⁸ Razumije se skoro samo po sebi da kategoriji “muške osobe” pripadaju i skupine koje obuhvaćaju pored muških osoba i žene (npr. ‘ljudi’).

⁴⁹ Oblici tipa *ovā*, *mojā* načelno imaju naglasak na drugom slogu, ali kad se nađu ispred riječi sa inicijalnim akcentom, onda se akcenat na njima može premjestiti na prvi slog, a može i sasvim nestati. (Slično pravilo postoji u više jezika, npr. u nizozemskom i litavskom.)

⁵⁰ Ali se riječ *dicā* u ostalim oblicima ponaša kao jednina (nema dakle oblika tipa Dpl. *dicam*), npr. Gsg. *dicē*, Dsg. *đīci* Ags. *đīcu*, Isg. *dicām*, usp. i Ags. *dvōju đīcu*, *trōju đīcu*, *čētvoru đīcu*.

⁵¹ Imenica *dān* ima Npl. *dnēvi* (usp. i Gsg. *dnēva*, Lsg. *dnēvu*), ali se kaže *dvē dnī*, *trī dnī*, *četīre dnī*.

(c) Imenice ženskog roda, npr. *čèrnē smokvì, p̄rvē brātučedi, vènenē stvâre, visòkē pēti, takò vèlē bēčve, nìkē stezì, nìkē stvâre, drùgē mēre, sèkē dvì ùre, ovè sop̄li, ovè malet̄ni, ovè stvâre, onè kajùgi, onè dlàki, onè grēdi, onè diràčini, onè n̄iti, tē kajùgi, tē prècije, tē dlàki, tē nevèsti, mojè kòkoše, mojè sestri, mojè òfce, svòje òfce, naše sekēvì, svè rùki, svè divòjki, svè bāndi, svè stezìce, svè stvâre, svè ponēstri, četìre ženì, četìre hčère, svè ovè stvâre, svè tē stvâre, one vèlē r̄ibi, one mālē r̄ibičice, jednè besèdi itd.*

(d) Imenice srednjeg roda: *mālē sēlcà, vèlē perà (però 'list'), s̄lnē selà, zelēnē perà, nìkē mēsta, drùgē drvà, ovè selà, onè perà, òne mēsta, onè selà, onè z̄rnca, tē jàja, tē kòla, jednè vràta, mojè vràta, četìre lèta, osemdesèt i četìre lèta, svè tē selà, one drùgē brimenà* itd.

Drugoj skupini pripadaju prvenstveno:

- (1) pridjevi u neodređenom vidu (uključujući radni pridjev),
- (2) zamjenice na -ov (tipovi *négòv* i *takòv*),
- (3) zamjenice na -ulik-.

Primjeri:

- *l̄ipi korùli; pa menì su svè žm̄jè cēli (žm̄j 'čaša'); lùstri postol̄i; pèni škàfi (škàf 'ladica'); čisti steklà; slàbi òci; zatvòreni vràta, usp. i otvòreni vràta ìmā; ḡusti vlási; gērdi sn̄i; l̄ipi mēsta; ft̄ičice su gol̄i; perà su š̄ùškali; perà su popàdali; svè kōncè su mi zagūncāni (gūncē 'uzao'); kat su nam š̄li m̄uži cā, ...; š̄li su mi sàje va j̄ido; aš ovò su ovè vrimenà kr̄ivi; dicà su nam bìli māl̄i; onè koñè su mi pojàli trāv̄i;*
- *négòvi tē brātučedi; négòvi ov̄i pr̄ijateli; ov̄i brātučedi négòvi; kakòvi drvà si k̄up̄la?; takòvi j̄udi; n̄ikakovi perà; ovakòvi kām̄iki; kakòvi p̄t̄i;*
- *kūl̄iki šetemāni (šetemāna 'tjedan'); tūl̄iki lèta; kūl̄iki stvâre.*

Drugoj skupini pripada i lična zamjenica *òn*: Npl. *on̄i* često se odnosi na žene ili životinje, usp. i rečenicu *on̄i su š̄li òbidvì va Mèriku*, gdje oblik *òbidvì* pretpostavlja ženski subjekat.⁵²

8. Izbor oblika Apl.

Za razliku od većine ostalih h-s govora o.g. nema posebnog oblika Apl. Umjesto toga kao Apl. služi ili Npl. ili Gpl., ovisno o značenju i vrsti riječi. Genitiv dolazi u ovim slučajevima:

(a) Riječi koje se odnose na muške osobe uvijek imaju Apl. = Gpl. Tako sam čuo sljedeće genitive u funkciji Apl. (u zagradama dodajem |287| odgovarajući Npl.): *brātučēd (brātučedi), j̄ud̄i (j̄udi), junāci (junāci), mlad̄ić (mlad̄ići), netjāci (netjāci), postolār̄i (postolār̄i), pr̄ijatēl (pr̄ijateli), sin̄ići, vn̄uk (vn̄iki), p̄op (pop̄i), s̄ūsēd (s̄ūsēdi)* itd., usp. i *kuñād̄i* od *kuñado*.

⁵² Stanje je slično u svim govorima (od Cresa do Novoga) gdje je dosada nađena pojava razlikovanja (muških) osoba od svega ostalog u množini.

(b) Riječi *ženà*, *divòjka* i *màt* imaju Apl. = Gpl. barem fakultativno: *žen* uz *ženì*, *divòjāk* uz *divòjki*, *màtēr* uz *màtere*. Kod drugih riječi koje označuju ženske osobe čuo sam samo oblik Npl. u funkciji Apl., npr. (u zagradama dajem Gpl.): *hcère* (*hcerì*), *gorìnki* (*gorìnāk*), *sestrì* (*sestâr*), *netjākìne* (*netjākìñ*) itd.

(c) Pridjevi, zamjenice itd. koje nisu neposredno vezane za neku imenicu uzimaju oblik Gpl. kad se odnose na osobe neovisno o rodu. Najjasnije ovo pravilo dolazi do izražaja kod riječi *gospâ* i *ženskâ*, koje imaju Apl. i Gpl. *gospìh* i *ženskìh* uz Npl. *gospê* i *ženskê*, usp. i rečenicu: *Jâ bim vòlêla da se ožènê za domâcìh* (za domaće žene).

Zamjenica trećeg lica ima Apl. = Gpl. (*ñih/jih*) samo kad se odnosi na osobe, npr. *kât su jûdi lažjìvi ne vòlìm jih; ne potìči jih; čèš čèkat jih?*; *i kat sem ñìh vòdela, ...* (sve se ovo odnosi na osobe). U svim ostalim slučajevima dolazi oblik *ñê/ñe/je*: *mòrâte je prepejât* (ovce); *prît pô ñe* (ovce); *si je uprègnû?* (volove); *ñê se pečè* (kestenove)⁵³; *zasükât je* (niti); *imèla sem je i dâlâ* (novce).

9. Zaključci.

Jasno je da je omišaljski sistem nastao kao posljedica ovih inovacija:

- (I) Uopćavanje izvornog oblika Apl. u funkciji Npl. kod imenica muškog roda koje ne označuju osobe.
- (II) Gubitak izvornog oblika Apl. kod imenica muškog roda koje označuju osobe.
- (III) Uopćavanje oblika Gpl. u funkciji Apl. kod imenica muškog roda koje označuju osobe.
- (IV) Gubitak praslavenskog nastavka Npl./Apl. srednjeg roda kod pridjeva, zamjenica i sličnih riječi.

Pada u oči skoro nepremostiv jaz koji postoji između omišaljskog (bolje rečeno cresko-krčko-novljanskog) sistema i stanja drugdje u slovenačko-hrvatsko-srpskom kontinuumu, gdje su se izvorni oblici Npl. i Apl. očuvali u svojim izvornim funkcijama. Sa druge strane impresionira sličnost omišaljskog sistema sa sistemom kakav ga nalazimo npr. u poljskom ili slovačkom jeziku. Sve ovo zahtijeva objašnjenje.⁵⁴

⁵³ G.O. zna za refleksivne konstrukcije tipa "kuću se vidi".

⁵⁴ Toplo zahvaljujem prof. P. Ivića i moje kolege J. Kalsbeek i P. Houtzagers-a na njihovim brojnim primjedbama o sadržaju i jeziku ranije verzije ovog teksta.